

Opponensi vélemény Zemplén Gábor: *Fokozódó polaritás. Goethe módszere és a strukturálódó megismerés* című akadémiai doktori értekezéséről

Pavlovits Tamás (SZTE BTK Filozófia Tanszék)

Zemplén Gábor *Fokozódó polaritás. Goethe módszere és a strukturálódó megismerés* címmel nyújtotta be a Magyar Tudományos Akadémiára nagydoktori értekezését. Az értekezés már megjelent a Tipotex és a Bölcsészettudományi Kutatóközpont gondozásában 2019-ben egy nagyon igényes kiadásban. A disszertáció érdekessége (és erre majd visszatérek) az, hogy ez egy nagyobb ívű munka második kötete. Az első kötet *Törékeny spektrum. Newton érvei és az autoritás képződése hálózatokban* címmel jelent meg 2014-ben szintén a Tipotex kiadónál. A disszertáció két fogalom, nevezetesen a polaritás és a fokozás fogalmi köré építi Goethe tudományos munkásságának elemzését, és amellett érvel, hogy e fogalmak mentán kirajzolható a goethei tudományosság összetettsége annak minden erényével együtt.

Zemplén Gábor szövege nem hozza könnyű helyzetbe az opponensét, akinek az a feladata, hogy vitába szálljon az értekezéssel. Főként azért, mert egy remekül megírt szöveggel van dolgunk, amelynek igazi sodrása van. Az elmélyült, rendkívül pontos elemzéseket olyan nyelven adja elő, amely nélkülözi a szárazságot, a könyv nagyon sok információt tartalmaz a korról éppúgy, mint Goethéről, és így nemcsak Goethe életművének tudományos részébe, hanem a kor tudományos szemléletének fejlődésébe is bevezetést nyújt. Az olvasót tehát könnyen elragadja az olvasás élménye, és ezért nehezen tud figyelni a szöveg esetleges hiányosságaira, amelyek nem szembeötlők. A kötet kivitelezése, esztétikai megjelenése is dicséretes. Ez köszönhető annak is, hogy Zemplén Gábor mindig is nagy figyelmet fordított a 17-18. századi tudományos szövegekben megjelenő ábráknak, illusztrációknak, amelyeknek – tudjuk jól – a korban is fontos jelentőséget tulajdonítottak, sokszor maguk a szerzők rajzolták, festették őket, vagy szorosan együttműködtek az illusztrátorokkal. Így ebben a kötetben is megjelennek azok az ábrák, amelyeket sokszor maga Goethe rajzolt, és amelyek nemcsak illusztrációként szolgálnak, hanem szerves egységbe kerülnek a szöveggel magával. Én magam nem lévén Goethe szakértő, elsősorban a 17-18. századi tudományosság szempontjából tudok kritikai szempontokat érvényesíteni a disszertáció opponálása során. De előre szeretném bocsájtani, hogy egy nagyon értékes, a tudományos szempontokat messzemenőleg érvényesítő, saját tudományos eredményeket tartalmazó munkának tartom Zemplén Gábor művét.

Zemplén Gábor tézise tömör megfogalmazásával kezdi könyvét: „Lehetett-e Goethe nagy tudós? Igen, és ez a könyv erről szól.” Amellett érvel tehát, hogy Goethe „lehetett” nagy

tudós. (Lásd még: „Goethe tekinthető nagy tudósnak, és a kötet ezt igyekszik alátámasztani.” (9). Ha a tézis ennél árnyaltabb megfogalmazására vagyunk kíváncsiak, és nem akarjuk végigolvasni a könyvet, amely számos helyen tartalmazza a tézis pontos megfogalmazását vagy annak részleteit (108, 160, 172, 200, 207), akkor érdemes a 3. oldalra lapozni, ahol a főcím és az ajánlás alatt egy rövid idézet olvasható az első kötetből. Itt világossá válik, hogy a polaritás és fokozás fogalmak képezik a tézis központi elemeit: „E fogalmak mentén felfejthető az a kutatási folyamat, amivel Goethe szerteágazó tudományos munkássága jól értelmezhető (...) a két fogalom kulcsot ad egy felfedezésgeneráló algoritmushoz” (3). Tehát az értekezés szerint Goethe azért tekinthető nagy tudósnak, mert kimutatható nála egy sajátos kutatásmódszertan, amely a polaritás és a fokozás fogalmaira épül, és amely alkalmas új, tudományos szempontból értékes igazságok feltárására. Zemplén kiemeli, hogy e két fogalmat maga Goethe használja egy késői írásában, ahol a polaritást és fokozást a természet két nagy lendkerekének nevezi (200). A polaritás és fokozás hermeneutikai elvei Zemplén könyvében két szinten jelennek meg (miközben úgy tűnik számomra, hogy ő maga nem létesít közvetlen kapcsolatot a kettő között). Egyrészt Goethe kutatásmódszertanát vizsgálva. Zemplén már a kora tudományos szövegek, a botanikai írások elemzésében is igyekszik kimutatni a polaritás és fokozás jelentőségét, majd Goethe főművének, a *Szintannak* és késői tudományos munkáinak meghatározó elemeként láttatja ezeket. Másrészt a polaritás Goethe tudományos munkásságának recepcióját is érinti. Zemplén a mű elején és végén is ír arról, milyen szélsőségek jellemezték Goethe tudományos munkásságának megítélését, az elfogult és elragadtatott áhítattól egészen annak ellenséges lenézéséig és tudománytalanságának hangoztatásáig. Ebbe a kettős polaritásba ágyazódik bele Zemplén tézise: Goethe azért lehetett nagy tudós, mert a polaritás és fokozás mentén olyan tudományos módszertant dolgozott ki, amelynek segítségével maga is képes volt fontos tudományos felfedezésekre jutni.

Jelen esetben eltekintek attól, hogy átfogó képet adjak a mű egészéről. Inkább meg szeretnék benne ragadni néhány olyan problémát, amely engem is elgondolkodtatott olvasás közben.

Mindenekelőtt szeretnék kitérni egy a mű tartalmához képest külsődleges problémára. Engem olvasás közben zavart, hogy nem ismertem behatóan a mű első részét. A második rész kétségtelenül úgy lett megírva, hogy önállóan is megálljon a lábán, de ez a törekvés szerintem nem mindig sikeres. A legfőbb hiányosság, hogy a mű egészének, tehát a két résznek együtt van egy bevezető fejezete az első rész elején, amely két szerző, Newton és Goethe viszonyrendszerében fogalmazza meg a mű célkitűzéseit. Ezért a második rész csak akkor érthető elég jól, ha az első rész bevezetőjét (és talán az egész első részt) végigolvassuk. Lehet,

hogy technikai akadály volt annak, hogy a két művet egyben adja be a szerző disszertációnak, de a választott forma mindenképpen magával von megértési hiányosságokat. A második kötet olykor explicit módon visszautal az első rész fejtegetéseire, de sehol nem szerepelnek oldalszámok a visszautalásoknál, ami nagyon megnehezíti a közeledést a két rész között. Az olvasó hiányérzetei pedig felerősödnek a második rész 5. és 6. fejezeteit olvasva, amelyek Goethe szintanát elemzik. Zemplén hangsúlyozza, hogy Goethe Newton ellenében fejtette ki saját szintanát. Az olvasóban még az is felmerül, hogy éppen a szintan adta a szerzőnek az ötletet, hogy Newton és Goethe tudományhoz való viszonyát egy nagy könyvben elemezze. Ugyanakkor a második kötet fejezeteiből csak részben válik világossá Newton álláspontja, és az annak szentelt elemzéseknek sem ismerjük meg a konklúzióit. Itt valahogy elbizonytalanodik az olvasó, hogy vajon Zemplén a Newton-Goethe vitában kinek az álláspontjával ért egyet, melyiket tekinti „tudományosabbnak” és védhetőbbnek. Úgy érzem, hogy ez a konkrét érintkezési pont a két rész között kissé kibillent a csak Goethének szentelt elemzést saját súlypontjából. Felteszem, hogy ez a kritika nem fogalmazódott volna meg bennem, ha egyszerre olvastam volna el a két kötetet. (Személy szerint ismerem Zemplén Newtonnal kapcsolatos elemzéseit is, és elolvastam most az első rész bevezetőjét, de sajnos nem volt alkalmam elmélyedni az első kötetben.)

A tartalmi problémákat illetően először is vissza szeretnék térni a mű tézisére, amely mellett a szerző érvel: „Lehetett-e Goethe nagy tudós?” A tézis feltételes módban történő megfogalmazása kissé zavaró. Hogy nem alkalmi hibáról van szó, az abból is látszik, hogy a 9. oldalon található újrafogalmazásában ismét megjelenik a feltételes mód: a kötet azt igyekszik alátámasztani, hogy „Goethe tekinthető nagy tudósnak” (9). Azaz még ha nem is volt az, tekinthető annak. Ez a látszólagos bizonytalanság azért érdekes, mert a polaritást – mint az imént megjegyeztem – két szinten is megfogalmazza Zemplén: nemcsak mint módszertani fogalmat elemzi, hanem a recepcióra is vonatkoztatja. Goethét a kortársai és az utókor éppúgy tekintette nagy tudósnak, mint műkedvelő dilettánsnak. Ebben a tekintetben a mű tézise nem túl érdekes, hiszen egy evidenciát fogalmaz meg. Ez azonban nem szabad, hogy megtévessze a kritikus olvasót, hiszen e tézis csak egy felszíni megfogalmazása nem is egy, hanem több mélyebb problémának. Ezekből csak kettőt szeretnék kiemelni.

A „lehetett-e nagy tudós Goethe?” kérdésének feltevése és elemzése egy másik kérdést rejt, amely egy mélyebb problémára utal. Tudniillik arra, hogy mi a tudomány. Ugyanis a nagyság megítélése tudományos szempontból egy mérték meglétét feltételezi. Azt jelenti, hogy meg tudjuk mondani, mi számít tudományos szempontból nagyobb és kisebb teljesítménynek. Szerintem Zemplén könyvének egyik nagyon értékes és nagyszerű vonása az, hogy ezt a kérdést

nem akarja megkerülni. És éppen ezért minősül a könyv nemcsak tudománytörténeti, hanem egyben tudományfilozófiai értekezésnek is. Alexandre Koyré 1956-ban, egy Blaise Pascal életművének szentelt kongresszuson tartott egy előadást „Pascal savant” címmel (Koyré: *Études d'histoire de la pensée scientifique*, Paris, Galimard, 1973, 362-390), amelyben kimutatta, hogy Pascal egyáltalán nem volt nagy tudós. Matematikai munkái többnyire mások felfedezéseinek újragondolása, fizikai kísérletei és értekezései pontatlanok, és nem felelnek meg a tudományos kritériumoknak, mechanikai találmányai nem túl értékesek, stb. Tehát Pascal nem illeszkedik bele a Bacon-tól Bolye-ig tartó tudományos fejlődési vonalba. El tudjuk képzelni a kongresszus pascalphil résztvevőinek döbbenetét az előadás hallatán, akik meg voltak győződve arról, hogy a projektív geometria, a valószínűségszámítás és játékelmélet feltalálója és megalapozója, a légnyomás első megmérője, a számológép feltalálója, a Pascal-háromszög és a ciklois súlypontmeghatározási módszereinek megalkotója, a kalkulus közvetlen előfutára korszakalkotó tudományos zseni volt. Koyré előadása egy rendkívül termékeny vitát indított el arra vonatkozóan, vajon nagy tudós lehetett-e Pascal, és ez a mai napig sem zárult le. Éppúgy, ahogy ugyanez a vita Goethe vonatkozásában is a mai napig tart. Ezek a viták azért nem lezárhatóak, mert az a kérdés sem megválaszolható végérvényesen, hogy mi a tudomány. Zemplén maga is említi, hogy annak megítélése, mi a tudomány, mit tekintünk tudományos tudásnak, mi a feltétele a tudományos felfedezés értékének, történetileg változik. Tehát tudomány- és filozófiatörténészként maga is képviseli azt a történeti szemléletmódot, amely a 20. század második felében Kuhn-nal, Foucauld-val és másokkal jelent meg a tudományfilozófiában. Ez azonban még nehezebbé teszi a kérdés megválaszolását: vajon nagy tudós lehetett-e Goethe. Ehhez ugyanis nemcsak azt kell vizsgálni, mit tartunk ma is érvényesnek egy századokkal korábbi tudományos munkából, hanem azt is figyelembe kell venni, hogy mi számított tudományosnak a 18. és 19. század fordulóján. Zemplén sorra elemzi azokat a szempontokat, amelyek kizárólag a mai szttenderdeket kéri számon Goethén, és amelyek ilyen módon nélkülözik a történetiséget: publikált-e a *Nature*-ben, megfelelő távolságot tartott-e tudományos műveiben a költészettől, stb. Nagyon szép, ahogy Zemplén Goethét beágyazza a korába, nagyon instruktívak azok a részek, ahol rövid tudománytörténeti összefoglalókat ad, hogy jobban megértsük Goethe kapcsolódását a tudományos áramlatokhoz (2.1, 2.2, 4. fejezetek).

Az elemzés során mindvégig érződik egy szimpátia Goethe iránt. Egészen addig, hogy a Newton-Goethe közötti vita kapcsán Zemplén Dennis Sepper véleményét idézi, amely szerint „Goethenek világosabb képe volt a tudományról, mint Newtonnak” (146). Ugyanakkor a szövegben Zemplén nem jelzi e véleménnyel kapcsolatos álláspontját, ami arra utal, hogy

igaznak tartja. Más megnyilatkozásokat is idézhetünk, ahol amellet érvel, hogy „Goethe úgy működik, ahogy egy tudóstól elváránk” (172). Tehát nagyon úgy tűnik, hogy Zemplén megalapozottnak tartja azt a kijelentést, hogy nagy tudós volt Goethe. Ugyanakkor a mű utolsó, konkluzív fejezetében újra visszatér a recepció polaritásához, ami azt sugallja, hogy talán Goethe nagysága éppen ebben a megosztottságban ragadható meg: megosztó személyiség volt személyében és tudományos teljesítményében egyaránt. Másként fogalmazva, tudományos nagysága nem a mai tudományos szempontok szigorú alkalmazásával mutatható ki, hanem történelmi szerepének mérlegelésével, amely a tudomány fejlődésének 18. századi szempontjai szerint komoly teljesítménynek minősülnek.

E ponton térnék rá egy másik szempontra, amely az előző ponttal szemben több kételyt ébreszt bennem. Arról van szó, hogy a „Lehetett-e nagy tudós Goethe?” kérdés már elve egy olyan elválasztást feltételez, amely talán idegen volt Goethétől. Először is: egy tudománytörténeti és –filozófiai értekezésben teljesen természetes ez a kérdés. Erre Zemplén is utal a mű elején: Goethe életműve rendkívül összetett, ráadásul az irodalom és a költészet oly mértékben meghatározó ebben az életműben, hogy sokan éppen erre hivatkozva utasítják el, hogy Goethében egy nagy tudóst tiszteljenek. Márpedig egy ilyen összetett életmű esetén a „jelentős tudományt tartalmaz-e az életmű?” kérdése szükségszerűen egy olyan distinkciót feltételez, amely elválasztja a tudományosnak tekinthető műveket a nem tudományosoktól. A kérdésem az, hogy ez nem önkényes-e? Másként fogalmazva: e tekintetben Zemplén nem esik-e éppen abba a történetietlen nézőpontértvényesítési hibába, amit egy pozitivistá tudományértelmezésben maga sem fogadna el? Kétségtelen, hogy Goethe élete már arra a periódusra esett, amikor a modern természettudományok életre kelnek, és fokozatosan válnak le a filozófiáról, illetve egymástól is távolodni kezdenek. De ez is nézőpont kérdése. Zemplén egyáltalán nem érzéketlen a probléma iránt. Két helyen is érinti: először az itáliai jegyzetek kapcsán (74-75), amelyek szép számmal tartalmaztak ugyan botanikai megfigyeléseket, de mellette filozófiai aforizmákat, verseket, naplóbejegyzéseket és még sok minden mást is. Zemplén meg is jegyzi, hogy „egyáltalán nem egyszerű elválasztani a tudományos nézetek fejlődésében fontos szempontokat a többi perspektívától” (74). A kérdés az, vajon el kell-e választani? Vajon nem abban az organikus sokféleségben nyilvánul meg a goethei szellem, amelyek a jegyzetek tematikus kaleidoszkópjában mutatkozik meg? Ugyanez a helyzet a mélyrehatóan elemzett késői *Morfológiai füzetek* esetében, amelyet szintén rendkívüli tematikus sokféleség jellemez. Mintha Goethe vonzódott volna ahhoz, hogy a létre vonatkozó gondolatairól e sokféleségben adjon számot, amely egyúttal arról is tanúskodik, hogy nem lehet egységesíteni azt a perspektívát, ahonnan a létezését elgondoljuk. A sokaság egységét Goethe

személyes perspektívája képviselte, amelyet egy Goethenek szentelt értekezés meg szeretne érteni, ám amelyet rögtön lehatárol a kérdés: nagy tudós volt-e. Úgy fogalmaznék, hogy teljesen legitimnek tartom Zemplén megközelítését, de úgy érzem, hogy a választásából fakadó részlegességet nem tudja elkerülni. Tudatosan félreterzi Goethe irodalmi műveinek integrálását az elemzésbe. Bár olykor-olykor beszivárognak részletek a *Faustból*, a *Vonzások és választásokból*, és egyéb irodalmi szövegekből. Nem teszi fel azt a kérdést sem, hogy nagy filozófus lehetett-e Goethe, miközben Zemplén világossá teszi a kapcsolódási pontokat a filozófiai hagyományhoz (nagyszerűnek tartom a Bacon-hoz és Spinozához fűződő viszonyának elemzését a 4.3 és a 4.4. fejezetben, még akkor is, ha a második meglehetősen háttérbe szorul a későbbiekben az első rovására). És ugyanez a helyzet a teológiával. Zemplén több helyen is utal rá, hogy Goethe adott műve teológiailag éppúgy értelmezhető, mint tudományosan, majd az elsőt határozottan félreterzi, azaz kizárja ezt a perspektívát az elemzésből. Ilyen a sziklevelekről és a növényi csírázásról szóló rövid írása, amely kapcsán Zemplén megjegyzi: „ekkoriban vallásos értelemben is fontosnak tartotta a kapcsolatot a növényi formákkal” (68), majd következik egy idézet egy levélből, amelyből alig válik világossá ez a kapcsolat, és az elemzés más utakra tér. Ugyanez a helyzet a szintannál: „A *Szintannak* adható teológiai és természettudományos olvasata is, én a hangsúlyt a másodikra helyezve mutatom be a munkát” (161). Talán érdemes lett volna nagyon röviden vázolni legalább egy lábjegyzet erejéig a teológiai olvasat kereteit. Hiszen nem éppen ebben ragadható meg a *Szintan* sajátossága, hogy *egyszerre olvasható* természettudományos és teológiai értekezésként? Nem arról van-e szó, hogy egy olvasat kizárólagossá tétele éppen egy lényeges aspektusától fosztja meg a szöveget? Nem lehet, hogy Goethét valami hasonló zavarta Newtonban mint Blake-et, amikor úgy fohászokodott, hogy „Newton hitétől mentsen meg az Isten?”, és ha ez a perspektíva elvész, akkor egy lényegi vonást veszünk szem elől?

Azt azonban egy pillanatig sem szeretném állítani, hogy Zemplén érzéketlen lenne e probléma iránt. Sőt. Művének számomra legmegkapóbb részei éppen azok az erőfeszítések, amikor megpróbál a tudományosság perspektívájában helyet adni olyan goethei vonásoknak, amely a mai tudományosságból (sajnos) teljesen hiányoznak. Az egyik ilyen erőfeszítése a morfológia elmagyarázására irányul a 3. fejezetben, amely „A növények metamorfózisa” címet viseli. Az itt alkalmazott megközelítés azonban csak az első kötet bevezetőjéből válik egészen érthetővé, ahol Zemplén szembeállítja Newton analízisét Goethe szintézisre törekvésével, ami szintetikus látásmódjában nyilvánul meg (Goethe életművének sokféleségét tekinthetjük egy olyan nagyszabású szintézisnek, amelynek koherenciája rejtve marad, de amely nem nélkülözi a koherenciát – erre Zemplén is utal a 17. oldalon). A 3.5. fejezet egy kitekintés „A morfológus

nem csak protodarwinista” címmel. Ha jól értem, akkor főleg nem az. Hiszen itt egy olyan látásmódról van szó, amelyet Goethe egész életén ált gyakorolt, és amely a szemlélődéssel, azaz a természetben folytatott kontemplációval áll összefüggésben. Meg kell jegyeznem, hogy a szöveg itt egészen személyessé válik, a szerző saját emlékeket is bevesz és kortárs szövegekre is hivatkozik. De a legérdekesebb gesztusa az, hogy az olvasót bevonja egy játékba, ami talán csak a heurisztikus élmény szintjén kapcsolódik Goethe tudományos módszeréhez: a 98. oldalon arra invitálja az olvasót, hogy szemléljen két levelet, és döntse el, vajon egy fajtához tartoznak-e. A megoldás csak két oldallal később található, hogy az olvasó ne csalhasson: ott derül ki, hogy a réti boglárka fokozatosan kifejlődő levelének két alakját lehetett látni az előző oldalon, és itt már világossá válik a fejlődés menete. A játék célja, hogy az olvasó két egymástól nagyon különböző formában meglássa a hasonlóságot és ezáltal az egységet. Ez egy nagyon goethei eljárás a műben. Egyrészt azért, mert itt értjük meg, hogyan gondolkodott és szemlélődött a természetben Goethe, másrészt azért, mert azt is átéli az olvasó, mit kell értenünk participatív tudomány alatt. A morfológia tehát egy nagyon sajátos viszonyt feltételez a természethez, amely nem az analízis útja, hanem egy szintetikus látásmód begyakorlását kívánja meg, amely előtt feltárulnak a természet rejtett formái, és ezen az úton a természet rejtekező egysége felé tekintünk. Számomra úgy tűnik, ennek további hangsúlyozását tette volna lehetővé, ha Goethének Spinozához való viszonya nem szorul háttérbe a Baconhöz fűződő viszony javára. A másik vonás a participatív tudomány fogalma. Goethe a tudományt közösségi vállalkozásnak tekintette (145), amelynek részei a személyes felfedezés, a játék és a közös kutatás. Ez is a goethei tudományosság sajátossága, amely ellenállni igyekszik a specializációnak, a tudás partikularizálódásának, bezáródásának a szakértői térbe, valamint ama különbség kiéleződésének, amit ma a tudományos tudás és a népszerűsítés között tételezünk.

Összefoglalva e kritikai szempontokat: úgy érzem, hogy Zemplén számára saját szakterületének szempontjai érvényesítése miatt lehetetlen nem bevezetni Goethe életművébe a tudományos és nem-tudományos elhatárolást. Ez ugyanakkor nem teszi vakká azon problémák iránt, amit ez az elválasztás szükségszerűen magával von. Számomra éppen ezért meggyőző az a módszer, amit tézise alátámasztására alkalmaz: két fogalom, a polaritás és a fokozás kiválasztása, és annak megmutatása, hogy e két fogalom miként biztosít koherenciát a tudományos írásokban a koraiaktól egészen a későiekig. Meggyőző, hogy a természet e két „lendkerének” feltárására végzett erőfeszítések „axiomákat” biztosítanak a goethei tudományosságban, és létrehoznak egy olyan „felfedezésgeneráló algoritmust” vagy heurisztikus módszert, amely rámutat a goethei tudományos kutatás és eredmények értékeire. (Ennek egyébként igen meggyőző példáját szolgáltatja az legutolsó fejezet 7.1. táblázata, amely

a növénymorfológia és az optika közötti párhuzamosságokat rögzíti: 213. oldal.) A polaritás két ellenpontot képez, míg a fokozás összekötötést létesít a két pont között (108). Zemplén ennek révén arra is rá tud mutatni, hogy Goethe tudományos életművét illető szélsőséges állásfoglalások talán éppen a goethei alapállás természetéből következnek, és így értelmezésében képes egyfajta fokozatosság mentén a kettő között kapcsolatot létesíteni elmozdítva az olvasót az esetleges negatív megítélés irányából a pozitív értékelés felé. Bár számomra végeredményben kérdés marad, vajon a Goethe életművét szemlélő tekintetnek nem a polaritás és fokozás mögött rejlő egység felé kell-e néznie.

Mindent összegezve szeretném nagymértékű elismerésemet kifejezni a disszertáció iránt. Egy nagyon elmélyült, érzékeny, gazdag szöveget olvastam, amely kétségtelenül jelentősen előre viszi a tudományt. Nyilatkozom arról, hogy a mű téziseit elfogadom új tudományos eredményként és a doktori művet nyilvános vitára alkalmasnak tartom és így fenntartás nélkül támogatom az értekezés vitára bocsájtását.

Szeged, 2023. március 19.

Pavlovits Tamás
SZTE BTK Filozófia Tanszék